

»Kongens riger og lande» under den tidligste danske enevælde.

I.

Paa et højtideligt møde paa Københavns slot den 17. okt. 1660 fik Frederik III tilbageleveret sin valghaandfæstning fra 1648¹. Den var nu forsynet med en paaskrift om, at rigsraadet, adelen og deputerede fra gejstlig og verdslig stand havde annulleret den og gjort den magtesløs, og at de uden nogen indskrænkning havde løst ham fra hans ed². — Dermed var haandfæstningernes overleverede rigsraadsstyre stedet til hvile.

Den følgende dag, den 18. okt., fandt saa arvehyldingens prægtige optog sted. I kongens navn proklamerede hans kansler, at stænderne havde overdraget Frederik III riget »som et frit arverige», og kongen lovede nu, at han med det allerførste vilde oprette en ny »regeringsform» i sine »kongeriger»³. Derefter aflagde stænderne som »arveunder-

---

Forelæsning ved professorkonkurrencen i historie ved Københavns universitet i oktober 1945. Det *opgivne* emne lød: »Hvorledes var efter suverænitetsakterne 1661—1662, forhandlingerne med de sønderborgske hertuger 1663—1665 og Kongeloven 1665 de landes statsretslige stilling, der hørte under den danske krone».

¹ J. A. Fridericia, *Adelsvældens sidste Dage*, 1894, s. 536; C. O. Bøggild Andersen, *Statsomvæltningen i 1660*, 1936, s. 99, 101 f. og 115 f.

² Den tilføjede kassation af haandfæstningen, dat. 16. oktober 1660: Aarsberetninger fra Geheimearchivet II s. 122; gentaget 17. november: Chr. Bruun, *Enevældens Indførelse i Danmark og Kongelovens Tilblivelse*, 1887, s. 11 f. og 62.

³ N. D. Riegels, *Forsøg til Femte Christians Historie*, 1792, s. 49 ff.; Chr. Bruun s. 10; Fridericia s. 536 ff.; Bøggild Andersen s. 186 ff.

saatter» arvehyldingseden til deres »arvekonge og herre»: Frederik III og hans hus paa sværd- og spindesiden¹. — Hermed var det nye statsstyre konstitueret.

Stændermødets indestængte harme mod adelsregimentet havde faaet luft, og den koalition, der paa møderne den 13. og 14. okt. havde tvunget rigsraad og adel til at kapitulere, havde naaet sit maal². At Frederik III var blevet gjort til arvekonge betød mere end en simpel fastlæggelse af successionen i hans slægt; den stadig herskende modstilling af arvekongedømme og valgekongedømme, og ikke mindst de forudgaaende politiske begivenheder gør det klart, at suveræniteten samtidig havde skiftet hænder — fra rigsraad til konge. Kongen havde ikke blot magt, men ogsaa retsgyldig bemyndigelse til selv alene at bestemme grænserne for sin suverænitet i den nye regeringsform³. Det fremgaar af notifikationerne til udlandet, og især af fyrsternes svarskrivelser⁴. Derfor gik kongen ogsaa straks igang med at omdanne hele regeringssystemet i overensstemmelse med hans egne og hans kongelige raaders tanker om den nye forfatning⁵.

Efter gentagne drøftelser i det nye statskollegium ordnedes forfatningsspørgsmaalet saa ved den saakaldte suverænitetsakt (eller arveenevoldsakt) af 10. jan. 1661⁶. Ved denne akt, som kongen selv blot kaldte »instrument eller pragmatisk sanktion om vor arverettighed till Danmarks og Norges riger»⁷, overdrog det endnu stænderdelte folk kongen

¹ Aarsberetninger II s. 125. — Hyldingen gentoges paa et særligt stændermøde den 15. november 1660.

² Vigtigste litteratur om enevældens indførelse hos Poul Johs. Jørgensen, Dansk Retshistorie, 1940, s. 563.

³ Det kongelige standpunkt umiddelbart efter arvehyldningen fremgaar af »Relation aff Kiøbenhaffn», se: Chr. Bruun i Hist. Tdskr. 5. R. II, 1881—82, s. 688 ff. og Bøggild Andersen s. 147 og 186 ff.

⁴ Chr. Bruun i Hist. Tdskr. 5. R. II s. 681 ff.

⁵ Knud Fabricius i Den danske Centraladministration, 1921, s. 169 ff. og Bøggild Andersen s. 102 ff.

⁶ Aarsberetninger II s. 125 ff.; jfr. Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660—1676, udg. af J. Lindbæk I, 1903, s. 1 og 3.

⁷ Kongelig Instruks for Erik Krag 14. jan. 1661; 2. jan. kaldt »instrument om vor og vort kongelige huses arverettighed» (Chr. Bruun, Enevældens

og hans hus ikke blot arverettighederne, men ogsaa »alle majestætsrettigheder, absolut regering og alle regalier». Samtidig fritog folket ham for alle tidligere lovhjemlede forpligtelser, der stred mod disse nye attributter: majestætsrettigheder, arverettighed, suverænitet og absolut regering. Det er aktens egen forklaring paa, hvad der tilkommer en konge, naar han er hyldet som »en absolut suveræn arveherre».

A. D. Jørgensen har kaldt denne handling for »et plebiscit som stadfæstelse paa et fuldbyrdet statscoup»¹. De følgende forskere har i større eller mindre grad taget afstand fra denne vurdering², men dog ikke tilstrækkeligt. Selv om mange af stændermødets deltagere muligvis er blevet stærkt overraskede, da de blev klar over rækkevidden af fuldmagten til kongen, er der absolut ikke noget brud i forhold til efteraarets bestemmelser — kun en nærmere præcisering. Naar der, som paavist af Fabricius³, ikke skelnes mellem ene-vælde og arveret i suverænitetsakten, men begge dele betragtes som en direkte følge af valgrettens ophør, sker det i fuld samklang med tidens statsret.

Heller ikke betegnelsen »plebiscit», der har vundet større tilslutning, kan man kalde heldig. Ligesaa anakronistisk som ordet her er brugt, ligesaa uhistorisk er selve begrebet for denne tid. — »En ny tilkendegivelse fra folket» har Poul Johs. Jørgensen sagt⁴, men hvorfor ikke anvende tidens egen terminologi og kalde den en herskerpagt. Det er folkets fuldgyldige overdragelse af den udelelige suverænitet til kongen,

---

Indførelse s. 75 ff. efter Sjæll. Tegn.). — Som i aktstykkerne fra efteraaret 1660 taler disse samtidige officielle betegnelser altsaa kun om »arverettighed», skønt suverænitetsakten beskriver en klart udtrykt absolutistisk regeringsform.

¹ Kongeloven og dens Forhistorie. Aktstykker udg. af Rigsarkivet, 1886, s. I.

² Især Chr. Bruun, Enevældens Indførelse, passim (jfr. Hist. Tdskr. 5. R. II s. 696 f.) og Knud Fabricius i Det danske Folks Historie V s. 111 = Schultz' Danmarkshistorie III s. 354, ogsaa Poul Johs. Jørgensen, Dansk Retshistorie s. 550 ff., mindst J. A. Fridericia, Adelsv. s. 547 og Bøggild Andersen s. 189.

³ Kongeloven, 1920, s. 196.

⁴ Dansk Retshistorie s. 552.

det folkeretslige grundlag for majestætens og hans arvingers fremtidige enevoldsstyre.

Men forfatningen var endnu ikke bygget færdig. I suverænitetsakten havde folket bemyndiget kongen til nærmere at bestemme, hvordan regeringsformen skulde være, og hvorledes arvesuccessionen og et eventuelt formynderstyre skulde ordnes. Det forpligtigede sig til at efterkomme kongens »sidste vilje» herom — som en fundamentallov, der ogsaa bandt efterkommerne.

Det havde været Fr. III:s hensigt at ordne spørgsmaalet ved et kongeligt testamente til brug for efterkommerne, men de lærde regeringsraader i Glückstadt oplyste ham om, at en arvestatut eller kongelov var ganske anderledes bindende for eftertiden. Et testamente var af privatretslig natur og kunde omstødes af efterfølgerne, mens en arvestatut var ukrænkelig¹. Efter forskellige ret uheldige udkast kronedes anstrengelserne med held. Kongeloven af 14. novbr. 1665 blev til². Den er forfattet af den unge Schumacher, der med fuld beherskelse af tidens raadende statsretsfilosofi, fra Bodin til Hobbes, paa ypperlig maade forstod at omstøbe de statsretslige teorier og begreber til praktiske lovbestemmelser, der dækkede enevoldskongens hensigter; navnlig Arnisæus og Grotius blev benyttet. Saaledes staa Kongeloven som absolutismens mest konsekvent gennemførte forfatningssystem.

Enevoldskongen var bundet af tre forpligtelser: han skulde opretholde den lutherske kirke, respektere kongedømmets udelelighed og lade kongelovens bestemmelser ukrænket; men ellers stod han ubundet som lovens, territoriets og undersaaternes uindskrænkede herre. Det er i faa ord det statsretslige forhold mellem kongemagt og undersaat indenfor det omraade, hvor kongeloven var raadende.

---

¹ Kongeloven og dens Forhistorie s. 13 ff.; jfr. Fabricius, Kongeloven s. 197 ff. og 211 ff.

² Kongeloven og dens Forhistorie s. 38 ff.; jfr. Fabricius, Kongeloven s. 221 ff., 248 ff. og 289 ff. samt Arups anmeldelse i Hist. Tdskr. 9. R. II s. 393 ff.

II.

Men hvorledes var de enkelte deles statsretslige stilling under det nye styre? Hvorledes havde enevældens indførelse omformet den? Og hvad forstod i det hele taget Frederik III og hans raader ved den danske krone? Før vi gaar ind paa disse spørgsmaal, maa vi først opholde os ved et par grundforhold ved enevældens væsen. Det ene er kongens absolutte herredømme over loven, det andet enevældens stærke samlings- og enhedsbestræbelser. Begge dele kommer til orde i suverænitetsakten og faar sit tydelige udtryk i Kongeloven.

Som navnlig den engelske statsretslærer Figgis¹ har understreget, er den afgørende forskel mellem den middelalderlige stat og absolutismens stat den, at i middelalderen betragtedes loven som statens grundvold, hvor fyrsten var bundet af loven, i hvert fald af den uforanderlige naturret. Men under absolutismen er det blevet vendt om: statsmyndigheden beror ikke paa loven selv, men paa »lovens vogter». Fyrstens personlige magt er blevet lovens herre og statens grundvold, og er derfor uden grænser. Det er denne tankegang der kommer til orde i suverænitetsaktens bestemmelser om, at arvekongen skal have ret til at ændre de love, der strider mod hans erhvervede suverænitet, en opgave, der umiddelbart efter overdroges en særlig lovkommission og iøvrigt resulterede i Danske lov af 1683². Og det er den samme tankegang, der gentages i fortalen til Kongeloven og finder sit prægnante udtryk i dens art. 2 om, at enevoldskongen er næst Gud »det ypperste og højeste hoved paa jorden, over alle menneskelige love», og i art. 3, der nærmere udformer den praktiske betydning heraf; retten til at give, ophæve og ændre love og til at dispensere fra dem³. Det er en saadan magtfuldkommenhed, at den næppe kan tænkes

¹ J. Neville Figgis i *The Cambridge Modern History* III, 1907, s. 745 ff.

² Forarbejderne til Kong Kristian V.s Danske Lov, udg. ved V. A. Secher og Chr. Støchel I, 1894, s. 7, 10, 11 osv.

³ Kongeloven og dens Forhistorie s. 42 og 44.

indført uden kendskab til Hobbes, der som den første udformede denne teori i sin fulde kraft¹.

Enhedstanken findes allerede udtrykt i Kongelovens fortale, der bestemmer regeringsformen som »et enevoldsarvekongedømme og regimente» og gør Kongeloven til »kongedømmets rette og uforanderlige fundamentallov»². Men især indeholdes den i art. 19, der opstiller den almindelige sætning, »at een samlet og sammenknyttet magt er langt stærkere og af større kraft og fynd end den, som er adskilt og adspredt»³. Her har absolutismens centripedale princip fundet et yderst prægnant udtryk.

III.

Spørger man for tiden før svenskekrigene 1658—60 om, hvad den danske krone omfattede, er det forholdsvis let at formulere et klart og definitivt svar. Kronen var udtryk for rigets øverste suverænitet, og den laa efter den herskende forfatning i rigsraadets hænder. Det var rigsraadet, der »paa kronens vegne» valgte den nye konge og bogstaveligt overførte kronen til ham⁴, efter at han forud ved haandfæstningen havde bundet sig overfor rigsraadet, og stadig maatte

¹ Selv om art. 3 nøje følger Arnisæus's skema (Fabricius, Kongeloven s. 50 f.) ligger der i art. 2 en langt større magtfuldkommenhed end hos Arnisæus, hvor herskeren i sin lovgivning endnu er bundet af naturretten. Hobbes er den første, der gør herskeren fri for naturretens skranker som ogsaa i Kongeloven; men det maa dog indrømmes, at denne — modsat Hobbes — sætter Gud over kongen i gejstlige og verdslige sager. Jfr. C. E. Vaughan, *Studies in the History of Political Philosophy I*, 1925, s. 40 ff.

² Kongeloven og dens Forhistorie s. 42; jfr. art. 29 (s. 60 f.): »... da skal Danmarks og Norges og alle vore landes fuldkomne, ubundne, højstfuldmægtige enevolds-kongedømme og herskab...» og art. 30 (s. 61): »vore rigers og landes envolds-kongedømmes magt». Se ogsaa art. 3 og 34 (s. 44 og 63).

³ Kongeloven og dens Forhistorie s. 52.

⁴ Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve 1558—1660, udg. af V. A. Secher V nr. 341 og 439 (rigsraadets valgbreve af 1648 ⁴/₅ og 1650 ¹⁸/₆ til Frederik III og den udvalgte prins Christian) samt nr. 342 og 346 (Frederiks III.s forsikringsbrev af 1648 ⁸/₅ og indledningen til hans haandfæstninger af ⁸/₅ og ⁶/₇ 1648). Jfr. Poul Johs. Jørgensen, *Dansk Retshistorie* s. 497.

han have rigsraadet ved sin side som garant for alle vigtige statshandlinger. Den danske krone var altsaa det omraade, hvor det danske rigsraad havde myndighed, og vi skal se, at det vanskelig kan bestemmes anderledes end som kongeriget Danmark i snævrere forstand, Norge med underliggende skatlande samt hertugdømmet Slesvig, for saavidt det gælder den lensherrelige magt (*dominium directum*)¹.

Saasnart enevælden er indført er forholdene imidlertid ganske anderledes. Ordet krone som statsretslig begreb, der under rigsraadsstyret i saa høj grad havde præget statsakterne, forsvinder nu praktisk talt. I suverænitetssakten nævnes det kun om den forbigangne tid, i Kongeloven forekommer det overhovedet ikke², og i traktaterne, hvor kronen tidligere sideordnedes med kongen, figurerer nu kun kgl. majestæt og hans arvehus³.

Men det er ikke blot ordet der er forsvundet, samtidig er ogsaa begrebet faldet bort. De enkelte territorier er gaaet op i en højere dynastisk enhed »kongens riger og lande», hvor Danmarks rige (eller krone) saalidt som andre dele kan udskilles særskilt. »Dynastiets ret var den konstituerende statsmagt, og alle historisk overleverede former sank ned til underordnede provindsafskygninger», siger P. Lauridsen med rette i den lille bog fra 1906, som han alligevel, ganske inkonsekvent, kalder »Slesvig og Kronen»⁴. Sit ypperste udtryk fik denne opfattelse dog i tiden selv, i Kongelovens art. 19, der bestemmer at »disse vore arvekongeriger Danmark

¹ Med denne definition udelukkes ikke blot det tyske len Holsten, men ogsaa det af Christian IV erhvervede Pinneberg, hvad enten det opfattes som et kongeligt allodium, et tysk rigslen eller efter tidens egen opfattelse som et stykke af Holsten (jfr. Kr. Erslev, Augustenborgernes Arvekrav, 1915, s. 71).

² Art. 16 og 29 (Kongeloven og dens Forhistorie s. 50 og 60) indeholder nok ordet *krone*, men i en ganske anden betydning: henholdsvis selve den konkrete kongekrone og kronen som symbol for kongemagten i almindelighed.

³ Fremgaar af indledningerne til traktaterne under Frederik III, der viser dette pludselige skel i benævnelsen paa den danske-norske kontraherende part umiddelbart efter suverænitetens indførelse (Se L. Laursens udgave af Danmark-Norges Traktater 1523—1750 bd. V).

⁴ P. Lauridsen, Slesvig og Kronen 1660—1671, 1906, s. 92; jfr. s. 156 f.

og Norge samt alle de dertil hørende provinser og lande» m.m. »saavel som ogsaa alt hvad vi nu med særejers ret besidder, eller herefter enten af os eller af vore efterkommere med sværdet vindes eller ved arv og nogen anden lovlige titel og middel forhverves kan, altsammen, intet undtaget, skal uskiftet og udelt være og blive under een Danmarks og Norges Enevoldsarvekonge»¹.

Det vil sige, at Danmark—Norge, personificeret i monarken, udgjorde den kærne, som andre nuværende og fremtidige besiddelser ikke blot kunde, men ogsaa skulde slutte sig til.

At selve kongeriget Danmark var en fast integrerende del i kronen er jo selvindlysende. Kun maa det nævnes, at Bornholm indtog en særstilling. Denne ø var ved Roskildefreden 1658 afstaaet til Sverige, men inden overdragelsen naaede at finde sted, var krigen brudt ud paany, og ved freden i København 1660 afstod Sverige retten til øen, dog ikke til den danske krone, men til Frederik III og hans arvinger alene². Det var altsaa som et særeje i kongens haand, at Bornholm kom ind under suveræniteten og Kongeloven.

IV.

Anderledes stiller det sig med Norge.

Norges forhold til den danske krone har, generation efter generation, været genstand for de mest modstridende meninger. Udgangspunktet for diskussionen er stadig forstaaelsen af den saakaldte Norgesartikel, § 3 i Christian III.s haandfæstning 1536. Heri bestemmes det, at Norge »herefter skal være og blive under Danmarks krone, ligesom et af de andre lande, Jylland, Fyn, Sjælland eller Skaane er, og herefter ikke være eller hedde intet kongerige for sig, men et

¹ Kongeloven og dens Forhistorie s. 52 f.

² Roskildefreden art. 5 og 16 (Laursen, Traktater s. 233 og 237; jfr. s. 219 ff.) og freden i København art. 5 og speciel bireces (Smstds. s. 364 og 377 ff.; jfr. s. 347 ff.). — Sml. Bornholms drage som særligt mærke i Frederik III.s vaaben (P. B. Grandjean, Det danske Rigsvaaben, 1926, s. 153).

ledemod af Danmarks krone til evig tid»¹. Hvorledes skal dette forstaas? Indlemmedes Norge i Danmarks krone og forblev det der? Efter at Schreiner i 1941 har fremlagt et nyt brev, fra 1552, maa spørgsmaalet dog siges at være afgjort. Det dokumenterer, at Danmark og Norge var »eet rige og een regering under een konge», idet Norge »er kommet til Danmarks rige og indlemmet i dette (demselben ingeleibt)»². Ogsaa ifølge en herredagsdom i 1639 oppfattes Norges rige som »inkorporeret» til eet med Danmarks rige³.

Herefter kan der ingen tvivl være. Ikke blot administrativt var det underlagt det danske rigsraad og den danske regering, men ogsaa statsretsligt indgik det i den danske krone. Der ændres intet heri ved at Norges rige lejlighedsvis optræder som et selvstændigt begreb, eller ved at Frederik III i lighed med de holstenske hertuger tilegner sig titelen »arving till Norge»⁴. Statsretsligt omfattede de danske rigsraaders kongevalg ogsaa Norge. Endnu i Fredrik den III.s haandfæstning var det rigsraadet, der »paa kronens vegne» valgte ham til »Danmarks og Norges konge», og heller ikke for Frederik III lykkedes det at faa rigsraadet til at anerkende, at Norge var et arverige for den udvalgte prins Christian⁵. Traktater med udlandet indgik Danmarks og Norges riger altid i fælleskab, og i disse anvendtes udtrykkene »Danmarks krone», »Danmarks og Norges krone»

¹ Den seneste diskussion mellem Halvdan Koht og Johan Schreiner i (Norsk) Hist. tdskr. 30. bd. 1934—36, s. 1 ff., 185 ff., 206 ff. og 312 ff.; hertil Bøggild Andersen i (Dansk) Hist. Tdskr. 10. R. III, 1935, s. 242 ff.

² (Norsk) Hist. tdskr. 32. bd. 1941, s. 369 ff. (især s. 371 f.) mod Erling Øyen smstds. s. 285 ff.

³ Henning Matzen i Tidsskrift for Retsvidenskab XIV, 1901, s. 67.

⁴ Fridericia, Adelsvældens sidste Dage s. 12 og 25; Sverre Steen i Det norske folks liv og historie V s. 100. — Allerede siden hyldingsbrevet 1608 (Aarsberetninger II s. 109) havde Christian IV.s søn, den udvalgte prins Christian, »arving til Norge» i sin titel, ligeledes Frederik III.s søn, den udvalgte prins Christian (V) (Secher, Forordninger V nr. 440—42 og Norsk Rigs-Registratur XI s. 472 og 474).

⁵ Aarsberetninger II s. 111 og 120; Meddelelser fra det norske Rigs-archiv I s. 267 ff.; O. A. Johnsen, De norske Stænder 1537—1661, 1906, s. 247, 254 f. og 284—90; Sverre Steen anf. st. s. 126 f.

eller »Danmarks og Norges kroner» fuldstændig i flæng¹. Endnu i fredstraktaterne med Sverige 1658 og 1660 sluttes freden efter ordlyden »mellem begge disse lovlige nordiske kroner og kongeriger», ja, de norske provinser Baahuslen og Trondhjems len disponeres endog udtrykkeligt af »kongelig Majestæt og Danmarks krone» alene².

Hvad sker der saa ved suverænitetssakten i 1661, der iøvrigt selv anvender »kronen» som betegnelse for helheden? Intet, eller rettere absolut intet, der direkte berørte det statslige baand til Danmark, men kun hvad der indirekte ændredes gennem det nye forhold til arvedynastiet³. I november 1660 var Norge blevet underrettet om regeringsforandringen ved en simpel kundgørelse »til efterretning for alle»⁴. I de danske stænders suverænitetssakt af 10. januar 1661 udtrykkes det ogsaa tydeligt, at »dette riges stænder», d. v. s. de danske stænder, har overdraget Frederik III og hans hus arveret og majestætsrettigheder m. m. til Danmarks og Norges riger. Men de norske stænder blev jo indkaldt og undertegnede selv en tilsvarende suverænitetssakt i august 1661⁵, er der atter og atter blevet indvendt. Ja, ganske rigtigt. Men det skete ikke ved nogen ny retsstiftende akt, men kun som en stadfæstelse af den arvehyldning, der allerede havde fundet sted og var bekræftet i Danmark. Det hedder udtrykkeligt, at de norske stænder »stadfæster og bekræfter» den »arveretlighed og absolutte suverænitet», som forud var »givet og overdraget» Frederik III af de danske. Handlingen betød da blot, at nordmændene blev medoptaget i den stadfæstende herskerpagt mellem kongen og hans arveundersaatte, og alt skete i

¹ Eksempler fra Laursen, Danmark-Norges Traktater V, henholdsvis s. 165, 213, 216, 229, 254, 331, 333, 341, 359 f., 366 og 368; — s. 209, 329, 332 f., 341 og 344; — og s. 37, 131 og 233.

² Laursen, Traktater s. 215 f., 240 og 359 ff.

³ Sverre Steen anf. st. s. 166.

⁴ Juridisk Archiv udg. af Chr. Krogh I, 1803, s. 9 ff.; Chr. Bruun, Enevældens Indførelse s. 12; O. A. Johnsen, s. 314.

⁵ Aarsberetninger II s. 126 og 143 ff.

henhold til den instruks¹, som Frederik III havde givet sin norske delegation med.

Men arveenevoldsforfatningen gav alligevel samtidig Norge og nordmændene en anden stilling. Absolutismens lighedsprincip satte de to folk i samme niveau under majestæten, og dens enhedsprincip gav ikke plads for noget lydrike. Formelt jævnbyrdigt med Danmark indgik kongeriget Norge som et integrerende led i det uadskillelige helstats-system, som Frederik III selv, i Kongeloven, gav den autoritative benævnelse »vore kongeriger och lande»². I statsstyret skete der derimod ingen ændring; Norge styredes som forud fra centralregeringen i den kongelige residensstad København³.

Det bliver saaledes kun ved en subtil fortolkning — med lydrigestillingen som hvilende under enevælden — at man kan give Schreiner ret i hans paastand om, at Norgesartikelen fra 1536 »stod ved magt lige til opløsningen af det dansk-norske monarki» ved Kieletraktaten i 1814⁴. Man maa ikke overse, at Frederik III og hans raader ansaa enevældeordningen for evig og uforanderlig.

V.

Aaret efter, i 1662, kom turen til de tidligere norske skatlande, Island og Færøerne. Ogsaa her stadfæstede man ved særlige akter herskerpagten med den nye enevoldskonge⁵, disse suverænitetssakter, der har haft aktuel betydning i diskussionen om Grønlands statsretslige stilling helt op til Grønlandsprocessen med Norge i 1932. Hvad betød de nu for øernes umiddelbare statsretslige stilling?

Først Island. Gamli sáttmáli, denne gamle traktat fra

¹ Juridisk Archiv I s. 11 ff.; jfr. O. A. Johnsen s. 314 ff.

² Kongeloven og dens Forhistorie s. 38 og 42 (fortalen) samt artiklerne 15, 19, 20, 27, 30, 34, 39 og 40.

³ Sv. Steen anf. st. s. 168 ff.

⁴ (Norsk) Hist. tidskr. bd. 30 s. 204 f.

⁵ Aarsberetninger II s. 143 ff. (varianterne D og E) og 149 f.

1262, hvorved Island som skatteland gav sig i personalunion ind under den norske konge, stod endnu ved magt, da Frederik III i 400-aars-aaret sendte brev om, at islænderne paa altinget skulde aflægge arvehyldingsed til den kongelige befalingsmand¹. Ganske vist havde altinget stadigvæk bevaret et vist selvstyre, men forfatningen var efterhaanden temmelig gennemhullet, og da Norge i 1536 blev dansk lydrike, ophørte det at blive styret fra Norge; det blev lagt ind under det danske rigsraad ved siden af kongen.

Begivenhederne paa Island forløb mere dramatisk end andetsteds. Da rigsadmiralen Henrik Bjelke kom for sent til den fastsatte termin, brød tingmændene op og skrev en erklæring i altingsbogen herom; og de tilføjede, at deres lov-bog bestemte successionen til kongen af Norges ældste legitime søn, og at de jo allerede havde aflagt eden til Frederik III, saa de bad sig undskyldt for denne gang. Men admiralen kom og trommede dem sammen paany. I Kópavogur ved Reykjavik tvang han dem den 28. juli 1662 til at underskrive den islandske suverænitetssakt; den var næsten enslydende med den norske. Det meddeles, at islænderne samtidig krævede og forventede, at kongen skulde garantere dem landets love, men nogen beslutning herom findes ikke i altingsbogen, hvor iøvrigt suverænitetssakten heller ikke indførtes; heller ikke i selve den originale akt udtrykkes nogen reservation². Statsretsligt bandtes Island altsaa ligesaa stærkt under enevoldsmagten som de tidligere underskrivere.

Hvad betød saa dette for Islands statsretslige stilling? Det forekommer mig vanskeligt at omstøde Knud Berlins konklusioner, der ogsaa har vundet tilslutning af Aage Gregersen i hans samfattende værk om Islands statsret fra 1937³.

¹ Magnus Ketilsson, Forordninger og aabne Breve som til Island ere udgivne . . . III, 1787, s. 85 f.

² Smstds. s. 87; jfr. Aage Gregersen, L'Islande. Son statut à travers les âges, Paris 1937, s. 219 f.

³ Knud Berlin, Danmarks Ret til Grønland, 1932, især s. 61—75; jfr. samme, Det norske og danske Rigsraads Stilling til Island, 1911, s. 150 og Aage Gregersen s. 196 ff. og 220 ff.

For det første skabtes der her en ny grundlov til afløsning af Gamli sáttmáli, der maatte høre til de vedtagelser, der stred mod enevoldskongens majestætsrettigheder, og som islænderne maatte renoncere paa ved deres underskrift. Dernæst løstes Island fra sin gamle statsretslige forbindelse med Norge. (Ræstads opfattelse, at den islandske akt var indordnet under den norske som denne under den danske, er ren konstruktion ¹; den norske akt indeholder intet om, at den binder ogsaa Island og Færøerne; de er rent sideordnede). Ved at lægges ind under den fælles arvekonge knyttedes Island formelt til centralstyret i København, hvorfra det i praksis havde været styret saa længe.

Paa samme maade overførtes det andet gamle norske skatteland, Færøerne, fra Norges krone til enevoldskongen — ved hyldingsakten paa lagtinget i Thorshavn den 14. august 1662. Men Færøerne blev i langt højere grad end Island behandlet som dansk koloni. Her fik lensmanden Fr. Gabel, kongens nære medarbejder ved statsomvæltningen, sin lensmagt øget, og navnlig fik han et uindskrænket monopol paa handelen; paa Island var kompagniets monopolhandel ikke slet saa egenmægtig, og her fortsatte altinget, kuriøst nok, sin virksomhed lige til 1800, ganske vist meget indskrænket, men dog den eneste folkeforsamling indenfor monarkens omraade.

I Kongeloven nævnes Island og Færøerne ikke specielt, men det maa fortrinsvis være disse »lande», der tænkes paa i det sidste led af formelen »kongeriger og lande». Maaske henregnes ogsaa Grønland hertil, men af naturlige grunde fik det ingen suverænitetssakt, og det nævnes ligesaa lidt i andre statsretslige dokumenter fra tiden. Derimod indgaar Grønlands vaaben sideordnet med Norges, Islands og Færøernes vaaben paa det prægtige majestætssegl, hvormed Kongeloven forseglede*s* i 1669 ².

¹ Arnold Ræstad, Danmark, Norge og folkeretten, 1933, s. 64.

² Se gengivelsen i Danmarks Riges Historie IV s. 507; jfr. P. B. Grandjean, Det danske Rigsvaaben s. 105.

Saaledes var Norge og dets tilhørende skatlande som sideordnede led draget ind under arvekongen og hans hus.

VI.

Vi vender os nu fra det høje nord till kongens lande mod syd, hvor vi især skal opholde os ved hertugdømmet Slesvig og dets indviklede statsretslige forhold, der blev yderligere brogede i kong Frederik III.s regeringstid¹.

Da han blev konge, stod det uomtvisteligt fast, at Slesvig var et len af den danske krone, statsretsligt uafhængigt af det tyske rige og Holsten. Det stod ogsaa fast, at det var et arvelen i den oldenborgske slægt, og trods de gentagne arvedelinger udgjorde hertugdømmet en statsretslig enhed, saaledes som det tydeligt var blevet bestemt ved Odenseforliget 1579. Efter dette skulde kongen ved en fællesforlening overdrage hertugdømmet til alle hertuger af Holsten af den oldenborgske stamme »som et oldefædrene fra Danmarks rige nedarvet fanelen». Samtidig havde de desuden gensidig arveret til hinandens len.

Administrativt deltes hertugdømmet op mellem forskellige arvelinier, indtil man i løbet af første halvdel af det 16. aarhundrede fik gennemført førstefødselsretten, sidst i den kongelige linie, hvor Frederik III fik den indført i 1650. Paa denne tid har vi altsaa det kendte skema over hertuglinierne: Kongelig linie, Gottorperne og Sønderborgerne (med deres underafdelinger: Nordborg, Sønderborg, Glücksborg samt Pløen (for Ærø)). Af disse indtog Sønderborgerne en særstilling, fordi stænderne stadig nægtede at hylde dem, saaledes at den kongelige linie og Gottorperne alene var »re-

---

¹ Om Sønderjyllands statsretslige forhold i almindelighed, se: Sønderjyllands Historie II og III, 1937—42 (Johanne Skovgaard og Holger Hjelholt). Af specialværker især P. Lauridsen, Slesvig og Kronen 1660—1671, 1906; Kr. Erslev, Augustenborgernes Arvekrav, 1915, med tilhørende Fortegnelse over Akter om den sønderborgske Hertuglinies statsretslige Stilling i Slesvig og Holsten, 1915; Holger Hjelholt, Inkorporationen af den gottorpske Del af Sønderjylland i Kronen 1721, 1945.

gerende» hertuger, og som saadanne alene havde del i fællesregeringen over ridderskabet og købstæderne.

I disse forhold skete der en afgørende ændring i 1658. Gottorperne havde støttet Sverige i krigen mod Danmark og som belønning fik svenskerne nu gennemført, at den gottorpske hertug og hans mandslinie ved en særlig traktat af 12. maj 1658 blev fritaget for at tage hertugdømmet til len og fik tillagt suverænitet og lensherrelig ret over det¹. For at kongen kunde staa lige med hertugen i fællesregeringen gik rigsraadet samtidig ind paa, at han forlenede sig selv som slesvigsk hertug med de samme rettigheder². I det danske udkast fandtes et udtrykkeligt forbehold om, at den danske krones højhed i tilfælde af, at Gottorperens mandslinie uddøde, skulde træde i kraft igen i overensstemmelse med Odenseforliget 1579. Denne passus gled ganske vist ud i den endelige traktat; samtidig bevaredes der dog klausuler om, at hertugdømmet ikke maatte afhændes, helt eller delvis, til skade for kongen eller kronen, men skulde forblive »i sin nuværende suveræne tilstand og i sin konsistens«, saalænge kongens mandslinie var i live. De var af en saadan karakter, at man ikke kan sige, at kronen havde mistet al højhedsret; men den var gjort hvilende³, eller for at anvende et mere specifikt statsretsligt udtryk fra en anonym forfatter fra 1847: hertugdømmet var blevet et »temporært allodificeret len«⁴.

Det vil imidlertid være mere hensigtsmæssigt — i stedet for at forsøge at pejle den rigtige position mellem de mange stridende vurderinger — at se lidt nærmere paa, hvorledes Frederik III og hans raader selv opfattede Slesvigs statsretslige stilling, og hvorledes den afspejledes i det faktiske styre. At Slesvigs forhold til den nye danske enevoldsstat straks

¹ Laursen, Danmark-Norges Traktater V s. 259 ff.; jfr. Hjelholt, Inkorporationen s. 23 ff.

² Laursen, Traktater V s. 286 ff.; jfr. s. 266. Hjelholt s. 25 ff.

³ Saaledes P. Lauridsen i Hist. Tdskr. 7. R. V, 1904, s. 98, gentaget i Slesvig og Kronen s. 156.

⁴ Se Hjelholt s. 35 med henvisninger.

stod som et alvorligt problem for Frederik III og hans raader, har vi et uomstødeligt bevis for i en notits om, at »suveræniteten for hertugdømmet Slesvig», endnu før suverænitetakterne udsendtes, havde været gjort til genstand for overvejelser i kongens højeste raad, det nyoprettede statskollegium. Men desværre kender vi intetsomhelst til indholdet af den nu tabte memorial, den 4. i kollegiets virksomhed¹. Forhandlingerne har dog resulteret i, at Slesvig ikke blev medinddraget i suverænitetakterne. Der hentydes ikke til det i teksten, og bekræftelsen udstraktes ikke til Slesvig, naar bortses fra nogle præster, især fra Als og Ærø, der gejstligt tilhørte kongeriget². Man maa altsaa have anset det for raadeligst ikke umiddelbart at ændre noget ved hertugdømmets statsretslige stilling, og man maa sikkert med Hjelholt³ se aarsagerne hertil dels i hensynet til det fortsatte regeringsfællesskab med Gottorp, og dels i det slesvig-holstenske ridder-skabs faktiske magtstilling.

Men efterhaanden maatte regeringsforandringen i kongeriget selvfølgelig ogsaa sætte sine spor i styret af den kongelige del af hertugdømmet. Mens en bestalling fra begyndelsen af 1661 endnu tydeligt giver udtryk for skillet i kongens myndighed i kongeriget overfor den i hertugdømmerne — i kongeriget har han »suverænitet og arverettighed», mens han i hertugdømmerne er udstyret med »Regalia, geist- und weltliche Oberherrlichnutzbahr Recht und Gerechtigkeiten» — saa er forholdet ganske anderledes i slutningen af Frederik III.s regeringstid. Saaledes vinder udtrykket »suveræn arvekonge», der siden 1666 anvendes i de kongerigske bestallinger, allerede i 1668 indpas i kongens hertugelige omraader⁴, og saaledes finder vi, at kongen allerede i 1664 afhænder hertugeligt gods »fra os og vore kongelige arvesuccessorer i

¹ Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660—1676 udg. af J. Lindbæk I s. 3.

² Aarsberetninger II s. 132 og Hjelholt s. 32.

³ Hjelholt s. 31.

⁴ Smstds. s. 33 ff.

regeringen i vore arveriger Danmark og Norge»¹. Det hertugelige gods opfattedes altsaa som enevoldsmonarkens særeje.

Denne rent faktiske underordning af hertugdømmets forhold under det samlede enevoldsstyre kulminerede med forordningen af 29. december 1669, der lagde styret af de slesvigske sager fra Tyske kancelli ind under Danske kancelli².

Det var dog ikke blot rent faktisk, at hertugdømmet kom under dynastisk styre. Forhandlinger med de »afdelte» sønderborgske hertuger godtgør, at det ogsaa var kongens retsstandpunkt, at hans del af hertugdømmet var indgaaet i det omraade, hvor Kongelovens regeringsform og arvefølge gjaldt. Man maa give Erslev ret i, at hverken det slesvigske suverænitedokument fra 1658 eller det kongerigske fra 1660 umiddelbart ændrede disse smaa danske lensmænds statsretslige stilling; de anfægtedes ikke formelt af, at medhertugen blev suveræn og valgkongen arvekonge. Man maa ogsaa give Erslev ret, naar han over for P. Lauridsen hævder, at de danske rettelse i dokumenterne ved Sønderborg-hertugens krav om forlening i 1663 ikke ændrer retsforholdet³. At ordet »krone» forsvinder fra lensanmodningen, og at edsformularen i stedet for at binde hertugen til »kongen og Danmarks rige» nu skal binde ham til »kongen og hans kongelige arvehus» er rent formelle rettelse som følge af Frederik III.s ændrede stilling indenfor monarkiet. Men naar hertugens udsendinge nægtede at modtage lensbrevet, fordi det ikke som hidtil var skrevet paa tysk, men paa dansk, og fordi den sædvanlige henvisning til Odenseforliget 1579 var forsvundet⁴, ja, saa kan man trygt regne med, at der har ligget alvorlige realiteter bag disse rettelse.

---

¹ P. Lauridsen, Slesvig og Kronen s. 93.

² Aarsberetninger II s. 176 f.

³ Kr. Erslev, Augustenborgernes Arvekrav s. 77 med Fortegnelse over Akter s. 7 f. (jfr. Hist. Tdskr. 8. R. I s. 96 og 8. R. V s. 33 f.) overfor P. Lauridsen, Slesvig og Kronen s. 56 ff.

⁴ Kongeloven og dens Forhistorie s. 52 f. — Den kongelige instruks for forhandlerne med sønderborgerne indeholder følgende retsstandpunkt for Slesvig: arveretten for Frederik III.s kvindelinie fastslaaet, »zumahl wir das-

Da hertugen af Plöen to aar senere, i 1665, forhandlede med kongen om arvehylding¹, faar man endelig klar besked om denne kongelige politik. Den gaar ud paa, at de sønderborgske linier skal anerkende den kongelige kvindeliniens arveret forud for hertugernes lensuccessorer, og det endda ikke blot i Slesvig, men ogsaa i Holsten. Den unge Hans Adolf, der førte forhandlingerne, protesterede kraftigt og fraraadede paa det bestemteste faderen at gaa ind herpaa. Men den gamle Joakim Ernst var tilbøjelig til at tage de øjeblikkelige store fordele paa bekostning af en fjern arvemulighed og udtrykte sin villighed paa dette punkt. Alligevel strandede forliget; hertugen af Plöen modtog alligevel ikke de kongelige forligsudkast — hverken det, hvor han skulde give afkald for samtlige sønderborgske linier, eller det af 4. novbr., hvor han kun skulde resignere for sin egen linie. Skønt underskrevet og besejlet af kongen vendte ogsaa dette sidste tilbage til det kongelige arkiv — uden retskraft. Den stadige modstilling af Slesvig som det paa forhaand retsligt sikre overfor Holsten som det problematiske er meget talende for kongens standpunkt. Det finder sit realistiske udtryk i den kongelige instruks til forhandlerne: For Slesvig skulde de fremholde den allodiale besiddelsesret siden 1658, mens de, naar det gjaldt Holsten, især skulde henvise til kongens stærke fæstninger. Kongen veg altsaa ikke tilbage for at true med magten; — det var blot ikke nødvendigt for Slesvigs vedkommende.

Det er værd at lægge mærke til, at det netop var i samme efteraar Schumacher var ved at redigere Kongeloven færdig. Og her har vi art. 19 med dens autoritative fastslaaen af de allodiale erhverversers inddragelse under Kongeloven: »alt hvad vi nu med særejers ret besidder, eller heretter af os med sværdet vindes eller ved arv eller nogen

selbe [fyrstendømmet Slesvig] erblich beseszen, vndt per vim maiorem durch den Rotschildischen friedenschlusz [1658] allodial were gemacht worden». (P. Lauridsen s. 111 f. note 2).

¹ Laursen, Traktater VI s. 345—51 med henv.; jfr. P. Lauridsen s. 97 ff. og 108 ff.; Kr. Erslev s. 118 ff. med Fortegnelse s. 23 f. med henv.

anden lovlig titel og middel forhverves kan» skal — hedder det — »altsammen, intet undtaget, uskiftet og udelt være og blive under een Danmarks og Norges enevoldsarvekonge». Det kan umuligt være anderledes, end at der er forbindelse mellem Kongelovens udformning og de samtidige forhandlinger med Sønderborgerne; den næsten verbale overensstemmelse i den ensartede opfattelse af realiteterne er et afgørende bevis for, at Slesvig var den aktuelle baggrund for denne statsretslige maxime i Kongeloven.

Men var nu det kongelige standpunkt juridisk holdbart? Og navnlig: havde Gottorperne mistet deres arveret til den kongelige del af Slesvig i tilfælde af den kongelige mandstammes uddøen? P. Lauridsen svarede i 1906 ubetinget ja, men det er ligesaa sikkert, at Erslevs kritik fra 1914 fuldstændig har omstødt hans bevis, selv om afvisningen sker noget for haandfast ¹. Det er rimeligere med Hjelholt i 1945 at vende tilbage til A. D. Jørgensens gamle opfattelse, der gaar ud paa, at man fra dansk side bevidst holdt retsstandpunktet »svævende», samtidig med at man pointerede kongehusets forøgede og langt mere umiddelbare ret efter 1658 og 1660 ².

For Frederik III.s absolutistiske tankegang drejede det sig imidlertid ikke om berettigelsen af et historisk-juridisk standpunkt; det var et rent politisk spørgsmaal, som han søgte løst. — Navnlig den store tyske statsretsforsker Jellinek ³ har understreget, at kampen mod den feudale splittelse var noget væsentligt ved absolutismen. Det var den samme mission, der fyldte Frederik III i hans dynastiske politik i Slesvig. Sikkert af hensyn til Gottorp og ridderskabet turde man ikke her som i Island lade en suverænitetssakt omstøde alle gamle love og traktater. Man maatte lempe sig frem

¹ P. Lauridsen s. 6 f., 56 ff., 145 f. og 150 ff. (s. 156: Slesvig blev en del af dynastiets »riger og lande»); Kr. Erslev i Hist. Tdskr. 8. R. V s. 20 ff. og 427 ff.

² A. D. Jørgensen, Peder Schumacher Griffenfeld I, 1893, s. 353 f.; Hjelholt s. 36 f.

³ G. Jellinek, Allgemeine Staatslehre I, Berlin 1900, s. 405 ff., 413 ff.

og søge at naa maalet i smaa skridt ad forhandlingens vej. Og man var naaet langt ved Frederik III.s død.

Ved ægteskabet med Frederik III.s datter i 1667 havde Gottorphertugen — trods Erslev — udtrykkelig givet afkald paa alle arvekrav, der stred mod Kongelovens arvefølge, og dertil specielt afstaaet alle sine rettigheder til Sønderborgernes lensgodser¹. Ved sekvæstrationsdommene af 1668 og 1669 over Sønderborg og Nordborg havde kongen endvidere erhvervet fyrsterettighederne hertil, og derefter faaet disse omraader lagt ind under dynastisk styre, ja, i selve Sønderborg, som han havde opnaaet som særeje, fandt der i marts 1668 en arvehylding sted, hvorved befolkningen som arveundersaatte edeligt bandt sig til »deres arvekonge og herre og hans kongelige arvesuccessorer i den kongelige regering»². Tilbage stod endnu Glücksborgernes og Pløenernes smaa afdelte omraader, og saa selvfølgelig Gottorp-delen og de fællesregerede omraader. Men Frederik III havde dog naaet store resultater med sin forhandlingspolitik i løbet af kun 10 aar. Hans politik var bragt til en føreløbig afslutning, og derfor inddrog han naturligt nok sit slesvigske styre under Danske kancelli for at markere dets tilhør til arvedynastiets helhed.

Hvorfor har det da været saa vanskeligt at erkende den dynastiske karakter af den unge enevældes slesvigske politik? Svaret er ganske simpelt det, at Frederik III selv døde i begyndelsen af 1670, 3. febr., endnu før det nye system var bragt til virkelig udførelse. Kongeskiftet medførte et systemskifte i regeringen, der især gav sig udslag i holdningen over-

¹ Laursen, Traktater VI s. 253 ff. og 236 art. 3. Kr. Erslevs bevis i Hist. Tdskr. 8. R. V s. 27 f. og 37 ff. imod P. Lauridsen s. 33 f. og 158 f. — Frederik III kasserede den første original til arveafkaldet, øjensynlig fordi den foruden afkaldet paa krav ifølge Kongeloven indeholdt en klausul fra den gottorpske hertugs side: »jedoch mit ausdrücklichem vorbehalt unser vorhin habenden und angeerbten hoch- und gerechtigkeiten» (Traktater VI s. 257; jfr. s. 233). At dette forbehold forkastedes kan ikke opretholdes sammen med Erslevs fortolkning, at arveafkaldet ikke omfattede »de rettigheder, som han [den gottorpske hertug] havde før sit ægteskab».

² P. Lauridsen s. 83 ff., 87 ff., 91 ff., 94 og 140 ff.; Kr. Erslev, Fortegnelse over Akter s. 32 f.

for fyrstendømmerne. Endnu i februar førtes de slesvigske sager atter tilbage til Tyske kancelli¹, og i de i samme aar genoptagne forhandlinger med Plöen sejrede ridderskabets historisk-juridiske synspunkter. Paany paaberaabtes Constitutio Waldemarianas gamle forbud mod at Sønderjylland forenedes med Danmarks rige og krone og den evige union med Holsten siden 1460. Afgørende var det, at ridderskabet vandt den nu saa mægtige statholder Fr. Ahlefeldt som tilhænger af denne slesvigholstenske enhedspolitik. Ved forliget med Plöen i marts 1671 opgav kongen saa den tidligere dynastiske politik og prisgav saavel de erhvervede arveafkald som dele af de inddragne sønderborgske len for selv at opnaa Plöens arveret til Oldenburg².

Senere vendte Christian V nok ved forskellige lejligheder tilbage til faderens synspunkter. De kommer til orde under de mislykkede gottorpske reunioner³, og de finder deres teoretiske udtryk i kongens politiske testamente fra 1683. Her indskærpes det efterfølgerne: ikke som hidtil er sket at gøre forskel »mellem kongen og riget», »thi rigerne hører kongen til som sit patrimonium og ejendom». Og specielt anbefales det at stræbe efter, at fyrstendømmerne Slesvig og Holsten »kunde vorde inkorporeret i vort kongerige Danmark»⁴. Saa absolutistiske disse udtryk end er, saa er de dog et tilbagefald fra Frederik III.s dynastiske enhedspolitik; det kongelige arvehus er blevet erstattet med »kongeriget Danmark» — en del af helheden.

VII.

Som paa saa mange andre punkter har Erslev ogsaa ved udforskningen af Slesvigs statsretshistorie været bane-

¹ Aarsberetninger II s. 176 note 1.

² Laursen, Traktater VI s. 365 ff., 386 ff. og 413 ff.; jfr. Hjelholt s. 50 f.

³ Hjelholt s. 54 ff.

⁴ Især art. XII og XXX (J. J. A. Worsaae, Kong Christian den Vtes Testamenter som Tillæg til Kongeloven, 1860, s. 20 og 33).

brydende i metodisk henseende. Han forlod den tidligere juridisk-deduktive metode, hvor man vurderede den enkelte statsakt ud fra et forudfattet helhedsbillede, og han satte i stedet en historisk-induktiv metode, hvor han ud fra akterne selv »søgte at forstaa deres mening uden nogensomhelst ude fra hentet forudsætning» — som han selv siger¹. Men ren kildekritisk metode viste sig ikke at være nok. Erslev saa for meget paa detaljen, derfor blev hans resultater ofte forkerte, som ved inkorporationen 1721. Hjelholt har fortsat Erslevs strengt kritisk-historiske metode, men med sin større sans for realiteter har han stadig ladet sig kontrollere af hensyntagen til den aktuelle politiske situation og især af den administrative virkelighed.

Det er dog et spørgsmaal om vi ikke kan naa et skridt videre i forstaaelsen. Man har hidtil betragtet den slesvigske statsret altfor isoleret. Men den maa ses i sammenhæng — med den raadende regeringspraksis til alle sider og med tidens hele statsretslige opfattelse. Vi har set hvorledes Frederik III i enevældens første tiar indenfor alle territorier domineredes af rent doktrinære absolutistiske maximer, udkrystalliseret i Kongelovens art. 19 med dens stærke betoning af enheden under majestæten. Trods reunioner og testamenter er det aabenlyst, at juridisk-historiske synspunkter siden Christian V.s regeringstiltræden mere og mere afløser de rent absolutistiske. Begrebet »Danmarks krone» vender tilbage², ganske vist i en ny enevældig betydning, men dog kun som et særled i enevoldskongens tvillingerige, Danmark-Norge, og samtidig sat i modsætning til fyrstendømmerne.

---

¹ Kr. Erslev, Frederik IV og Slesvig, 1901, s. 106 og Augustenborgernes Arvekrav, Forord.

² Foruden inkorporationsakterne og de foregaaende indlæg og betænkninger, bl. a. Amthor 1715 og Breitenau 1720 (A. D. Jørgensen i Hist. Tdskr. 5. R. V, 1885, s. 156, 207 ff. og 230 ff.; jfr. Erslev, Frederik IV og Slesvig 1721, passim og Hjelholt, Inkorporationen s. 69 og 80 ff.). Allerede anvendt i et dansk stridsskrift mod Gottorp fra 1696 (A. D. Jørgensen, anf. afh. s. 163 f.) og begrebet tangeret i Christian V.s testamente af 1683 art. XXX (se ovenfor s. 21).

Endnu i 1721 kan man i den gamle Breitenaus betænkning finde reminiscenser af det rene absolutistiske synspunkt, der herskede før han traadte til i 1670. Han indrømmer aabent, at Kongeloven kræver hertugdømmet inkorporeret i Danmarks krone (*lex Regia es also haben wil*); men hans juridisk-historiske syn slaar derefter straks igennem, naar han begrundet det med, at »Schleswig vor uhralters schon ein stück Dennemarck gewesen». Og derfor kan han umuligt forstaa, at Fr. III i sin tid kunde anse Slesvig for »incorporabel» — trods *Constitutio Waldemariana*¹. Men det var synspunkter, der ikke eksisterede for Kongelovens ophavsmænd. Frederik III og Schumacher har nok kendt disse gamle akter, men de har aldrig villet tage hensyn til dem. De hørte til de fortidens feudale baand, som det var den absolutistiske konges ret og første pligt at tilintetgøre.

---

¹ Hist. Tdskr. 5. R. V s. 207 f.

Aksel E. Christensen.